

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XXXIX

Уређивачки одбор:

др *Даринка Горјан-Премк*, др *Ирена Грицак*, др *Милка Ивић*, др *Павле Ивић*,
др *Радослав Кайичић*, *Блаже Конески*, др *Тине Лофар*, др *Александар Младеновић*,
др *Асим Пецо*, др *Михајл Пешикан*, др *Живојин Ситанојчић*, др *Драго Ђујић*

Главни уредник
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1983

СУФИКС *-СК-* У ПОСЕСИВНОЈ ФУНКЦИИ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

(У ИСТОРИЈСКОМ РАЗВОЈУ И ДАНАС)

1

1.1. Помоћу суфикса *-ьскъ* у старословенском језику су се изводили односни придеви од широког круга именичких основа (исп. примере у: Brodowska-Hopowska 1960, 52—71). Придеви на *-ьскъ* од именица које значе лица или животиње могли су да имају, поред односног, и категоријалнопосесивно значење. На ову семантичку страну суфикса *-ьскъ* указао је Вајан: „Имя лица, выступающее в качестве дополнения к имени существительному, если оно не сопровождается местоимением, прилагательным или приложением, заменяется, как правило, притяжательным прилагательным . . . Имя существительное во множественном числе при тех же условиях заменяется прилагательным на *-ьскъ*: *слугы шодъискы* Иоанн XVIII, 12; вследствие этого прилагательные на *-ьскъ* выступают, по крайней мере частично, как притяжательные прилагательные.” Суфикс *-ьскъ*, по Вајану, „образует производные прилагательные от групп в отличие от притяжательных прилагательных на *-овъ* и др., образуемых от названий отдельных лиц” (Вајан 1952, 160, 235). Придевима на *-ьскъ* од именица које значе лица преводи се, најчешће, именица у генитиву плурала грчког оригинала (в. Меје 1951, 459, нап. П. С. Кузнецова; уп. и ограничења од наведеног правила у: Brodowska-Hopowska 1960, 62—69). Придеви на *-ьскъ* и у староруском језику су могли имати категоријалнопосесивно значење (в. примере у: Борковский 1949, 250).

1.2. Међу синтаксичким и суфиксалним категоријама које потискују суфиксе индивидуалне припадности *-ов/-ев* и *-ин* у руском језику XV—XVIII века значајно место заузима суфикс *-ск-*.

Како је суфикс *-ск-* добио индивидуалнопосесивно значење?

2. Суфикс *-sk-* (< *-skъ*), немаркиран у погледу изражавања посесивности, налазимо у руском језику XV—XVIII века у посесивном значењу у различитом виду:

1° У саставу сложених суфикса *-ovsk-/evsk-*, *-insk-*, *-ensk-* у категорији *nomina appellativa*.

2° У саставу сложених суфикса *-ovsk-*, *-evsk-*, *-insk-* у категорији *nomina propria*.

3° Самостално — у категорији *nomina appellativa*.

2.1. Суфикс *-sk-* је дометан посесивним придевима на *-ov/-ev*, *-in*, *-en* од заједничких именица, чиме су ови придеви били потпуно укључени у сложеноу придевску деklinацију. Тако су настали сложени суфикси *-ovsk-/evsk-*, *-insk-*, *-ensk-*.

2.1.1. Суфикс *-ovsk-/evsk-*:

ОТЦОВСКИЙ

У најстаријим споменицима у којима је посведочен, овај придев има посесивно значење 'који је припадао оцу', 'од оца наслеђен':

въ окладномъ спискѣ написаны Фетко 10 лѣтъ, а Семейка 2 лѣтъ, помѣстье за ними *отцовское* Кн. п. Моск. 1, 337. 1578 г.

они, не бивъ челомъ государю объ *отцовскихъ помѣстьяхъ* и не хотя государевы службы служитьи Гр. крест., 63. 1642 г.

а которые люди учнутъ у себя холопей держати по *отцовскимъ кабаламъ*, а отцы ихъ померли, и тѣхъ *отцовскихъ людей* от нихъ отпущати на волю Ул. Ал., 276. 1649 г.

се аз Викула Осиповъ сынъ ... продалъ ... *отцовская мѣста* Калуж. а., 40. 1659 г.

мнѣ Семену съ Ездокимом па дѣлу досталси: *отцовской* старой двор и с хоромы Калуж. а., 42. 1665 г.

а по сказкѣ гостей и приказчиковъ ихъ тѣ двори и дворовые мѣста, въ острогѣ и за острогомъ, *отцовские* изстари, а иные двори и дворовые мѣста они покупали у посадскихъ людей АИ IV, 361. 1666 г.

я Евѣдоким учну спрашиват или государю бить челом в тѣхъ *отцовскихъ* розделныхъ *животахъ* во дворѣ и в лавки на брата своего Семена Калуж. а., 47. 1670 г.

поручная записъ, что ему жить въ тоя волости на *отцовскомъ участкѣ* АЮБ II, 189. 1670 г.

У споменицима последње четвртине XVII века, поред наведеног значења, придев *отцовский* је потврђен у субјекатском значењу (уз

глаголску именицу којом се означава радња коју је отац вршио или извршио):

милосердый государь! пожалуй меня, сироту своего ... въ томъ поручномъ *отцовскомъ долгу*, мнѣ сиротѣ и братьямъ моимъ отсрочить ДАИ VI, 163. 1675 г.

которые де дѣти боярские верстаны ... въ *отцовские мѣста* а *оклады* де имъ чинены выбылые *отцовские* ... нашего государева жалованья давать вы не велѣли ДАИ VII, 117. 1679 г. онъ де Самсонка стрѣлецкой сынъ, а послѣ отца своего стрѣлецкой службы не служилъ, а работаетъ де онъ Самсонка на Инсарѣ въ приказной избѣ въ сторожахъ, а братъ де у него Самсонки Аношка Ивановъ поспѣлъ въ службу, и чтобъ его великий государь пожаловалъ, велѣлъ быть въ *отцовской службѣ* его Самсонкину брату Аношкѣ Иванову АЮБ I, 520. 1682 г.

а дачь ихъ въ Помѣстномъ приказѣ сыскать не можемъ, какая у нихъ *вотчина* — *отцовская*, или иная какая Переп. Безобразова, 25. 1687 г.

(заложилъ) *дворъ* свой *отцовской* АЮБ II, 20. 1691 г.

живет де он на *отцевском поземѣ* и травы и коренья не держит и ничего де он у отца своего не учивался Белокур. 1, 129. 1692 г.

У XVIII века придев *отцовский* има знатно шири круг значења. Он се већ слободно употребљава и у чисто посесивном значењу. Док је у споменицима XVI—XVII века придевом *отцовский* означавано све оно што је од оца наслеђено, било да је реч о земљи и предметима који су били очево власништво, или о радњи коју је отац вршио или извршио а коју његови синови наслеђују или носе њене последице, сада овај придев има и актуелно посесивно значење. Њиме се означава све оно што отац сада има, радња коју сада врши или трпи. То значи да придев *отцовский* преузима сва значења која је имао посесивни придев на -ов: посесивно значење у ужем смислу, субјекатско и (ређе) објекатско значење. Поред тога, у овом периоду је потврђено и квалитативно значење придева *отцовский*. Навешћемо примере који илуструју сва ова значења.

о *погребении отцевскомъ* Кв. Курц. Александр. Вел., 13. 1711 г. коли де оставливаются *челобитныя и допросы отцовские* въ неправомъ раздѣлении, то какъ можетъ многопорочное сие за вѣщание принять твердость Докл. в Сенате III, 1, 232. 1713 г. сыну послушну *приказъ отцовской* не тяжекъ Апофегм. 1725 г. а у меня то *отцовское место* В. арх. Б. Палех., № 100. 1742 г. (Софья:) упадетъ къ ногамъ *отцовскимъ* Лукин 1, 161. 1765 г.

Примери из Карт. РЯ XVIII в.:

сыну послушну *приказъ отцовской* не тяжекъ Апофегм 1. 1716 г. да бы чада за *отцевския* *вины* казнимъ были Пуф. Ист. 1718 41—42

- безъ повелѣнія *отцовскаго* ВЛ 456. 1731 г.
 наслѣдие послѣ отца: *отцовское наслѣдие* ВЛ 651
 послѣ *смерти отцовской* родившийся ЛЦ 145. 1746 г.
 прежде, нежели получить *отцовское соизволение* Хр. бес 1 53. 1763 г.
 развѣ ты не въ *отцовскомъ домѣ*? Хр. бес 1 97
 сколь бѣдственна *отцовское состояние*, ... дѣти не хотятъ
 почти ни когда того, чего онъ отъ нихъ требуетъ Хр. бес 1 104
 промоталъ въ два года *отцовское имѣние* Лук. Мот. 6. 1765 г.
 получивъ половину *отцовскаго имѣнія* Безбожн. 51. 1771 г.
 ты знаешь, не въ моей, въ *отцовской* ето *волѣ* Ппв Анюта 105.
 1772 г.
 мое, другъ мой, не *отцовское сердце*, материнское Жив. 188. 1772 г.
 онъ отдасть тебѣ всѣ *отцовския и материнския и мои писма* для на-
 печатанія Жив. 246
 получилъ отвѣтъ и *согласие и благословение отцовское* Лжец (Г)
 50. 1774 г.
 сынъ *отцовскихъ друзей* ни во что ставитъ Дв. купец 150. 1780 г.
 заложилъ *отцовское имѣние* безъ воли отца Дв. купец 156
 Плутонъ, сынъ Сатурновъ, братъ Юпитера, по раздѣлѣ *отцов-*
скаго царства на три доли, получилъ страны западныя Аплс
 ПП 85. 1785 г.
 дядя присоеокупилъ свои увѣщанія къ *отцовскимъ* РМ 1 286,
 1792 г.
 родится и умираетъ въ *отцовской своей хижинѣ* Крм. ПРП П
 290. 1797 г.
 а Душенька была въ то время всѣхъ бѣднѣй, / И не было тогда
 у ней / *Отцовскихъ денегъ*, ни *перстней* Богд. 126. 1799 г.

ДѢДОВСКИЙ

У споменицима XVII века придев има значење 'који је припадао деду', 'од деда наслеђен':

версталъ воевода Иванъ Позняковъ ... въ дѣти боярския недо-
 рослей на *отцовския* и на *дѣдовския* и на дядни и на братни *помѣ-*
сти АЮБ П, 379. 1650 г.

продал есми аз Сидор ... что досталоса мнѣ надѣлу *дедов-*
ское мѣсто Калуж. а., 48. 1671 г.

а озеро мое и тоже *дедовское*, дано в век прочно старому Ершу
 деду моему Ерш Ершович, 151. XVII в., сп. XVIII в.

У XVIII века, према Академијином речнику, придев *дѣдовскій*
 има нешто шире значење:

Наслѣдственный отъ дѣда, отъ дѣда полученный. *Дѣдовския*
помѣстья. Дѣдовское благословение. САР¹ П 866

Ове нијансе значења потврђују и други извори:

Телемахъ изсунул немедленно / Меч свой преострый, / ... Дарованный Лаертомъ, ... какъ залогъ всего *любосердия* / *Дѣдовска* Внуку Трд Тилем. II 61. 1766 г.

ѣздить ... въ четверомѣстномъ *дѣдовскомъ берлинѣ* въ 10 лошадей Трут. 1769 125

Сигисмунд III по наслѣдству получилъ себѣ *дѣдовскую* шведскую *корону* ПЩ 294. 1770 г.

Придев *дѣдовский* је могао имати и категоријалнопосесивно и односно значење:

Вонъ дерзкие отсель, вонъ гнусны изувѣры! / Васъ ждуть къ себѣ давно Аравския пещеры, / Камнистые бугры, бесплодныя поля; / То *ваша дѣдовска*, наслѣдная *земля* Птрв 235. 1782 г.

Такъ *дѣдовскихъ* *временъ* съ любезной простотою / Вчера одинъ старикъ бесѣдовалъ со мною Дмитр. I 40. 1803 г.

И други придеви на *-ovsk-/-evsk-* су могли имати посесивно значење: у церкви мѣсто игуменское, да мѣсто *поповское*, да мѣсто дьяконское, да мѣсто дьячково, да мѣсто пономарево, да мѣсто пономарнищно Кн. п. Рост., 28. 1631 г.

стояли все великое Донское Войско под градом Азовым и *королевския казаки* Аз. пов¹, 56. XVII в.

атамановская жена БВ 465. 1703—1709 гг. (Сл. РЯ XVIII в., рук.)

2.1.2. Суфикс *-insk-*:

ДЯДИНСКИЙ

азъ тою *вѣтью дядинскою* *Михаиловскою* благословилъ зятя своего А. сб. Лих., 29. 1556 г. (Сл. РЯ XI—XVII вв. IV, 401)

помѣстье за нимъ *дядинское* Мардаша и отца его Нуруша АЮБ I, 390. 1691 г.

СЕСТРИНСКИЙ

Придев налазимо у топониму *Сестринский стан*:

въ *Сестринском стану* АЮБ I, 116. 1511 г.; въ *Сестринском стану* Арх. Стр. 1, 473. 1567 г.

МАТЕРИНСКИЙ

дочь, коей съ ея сестрами треть *материнскова* *имѣнія* надлежала Сум. Лих. 96. 1797 г. (пример је из Карт. РЯ XVIII в.; в. и пример под *отцовский*)

2.1.3. Суфикс *-eńsk-*:

ВЛАДЫЧЕНЬСКИЙ

озеро Еглино, половина его *владыченская*, а другая половина того озера за Тимофьевымъ за Безносовымъ Кн. пер. Бежецк. пят., 12. 1501 г. (Сл. РЯ XI—XVII вв. II, 212)

Придев *владыченский* је настао дометањем суфикса *-sk-* посевивном придеву *владычень*. У нашој грађи ово је једини придев са суфиксом *-eńsk-*. Придеви на *-(e)ń* су, по свему судећи, избегавали даљу адјективизацију помоћу суфикса *-sk-*. Они су прелазили у односне придеве директним примањем наставака сложене придевске промене (о придевима типа *матерний* в. у: Маројевић 1979, 312—316). Ово наше запажање потврђује пример у коме су у паралелној употреби придеви *отцовский* и *дѣдовский*, с једне стране, и *дядень* и *братень*, с друге (в. *дѣдовский*).

2.2. Сложене суфиксе *-ovsk-/evsk-* и *-insk-* налазимо и у категорији *potina propria*; и они су настали додавањем суфикса *-sk-* посевивним придевима на *-ov/-ev* и *-in*.

Придеви на *-ovsk-/evsk-* и *-insk-* од личних имена у руском језику XV—XVIII века имали су ограничену употребу и узак круг значења.

2.2.1. Придеви типа *Андрѣвский*, *Семеновский*, *Никитинский* као атрибути уз именицу *жена* служе за именовање жене по мужевом имену. При том се најчешће наводи и реч *вдова* или се из контекста види да је реч о удовици:

се язъ Олена Володимерова дочъ *Никитинская жена* Феодорова сына Шабина съ своими дѣтми ... купили есми у Сидора у Феодорова сына Шабина его отчину АЮБ II, 416. 1510 г.

язъ Олена *Никитинская жена* Шабина *ib.* (да је реч о бившој Никитиној жени, тј. о удовици, показује контекст: *мужь мой первой Никита Феодоровъ сынъ ib.*)

даю дочерь свою княгиню Соломаниду *князь Андрѣвскую жену* Юрьевич(а) Пронского за княз(я) за Данила Васильевич(а) Хованскаго Арх. Стр. 1, 261. 1542 г.

тѣмъ *Шестовскимъ помѣстьемъ* пожаловалъ *Шестовскую жену* Лутохина Огафью (1572, Потебня 1968, 405; Потебња мисли да је придев *Шестовский* изведен од личног имена *Шестой*; пре би се рекло да је изведен од личног имена — надимка *Шест*, в. Веселовский Оном., 367)

до^отали^с мнѣ Семену ... *Хмелевская жена* Ма^ря да у нѣе три сѣа да дочи Строг. столб. 1583 г., сп. XVI в.

вдова Елисава *Елизаровская жена* Мат. ист. Вым. и Выч. з., 442. 1585—1586 гг.

Семеновская жена Рохманинова Марья прислала вкладу по своему мужу по Семену три рубли денегъ Кн. прих. Болд. м., 192. 1593—1607 г. (тј. за покој Семјонове душе)

бьетъ челомъ сирота твоя бѣдная горькая вдова Анютка Иванова дочеришка ... аптекарева *Андрѣвская женишка* Иванова Мат. медиц., 697. 1658 г. (Сл. РЯ XI—XVII вв. I, 43)

биеть челомъ сирота ваша, бѣдная беспомощная вѣдовка ... Варварка *Логинская женишко* Переп. Одоевск., 84. 1663 г. (ib. II, 38)

жениль ево на *Григорьевской женѣ* Груздева Суб. Мат. IV, 293. 1666 г.

посадцкая вдова *Алфимовская жена* Бокова Васса Константинова доч Калуж. а., 52. 1675 г.

вдова Ефимьица *Михайловская жена* Каргачева Гр. Дв., 320. 1691 г.

вдовѣ Марфѣ *Аверкиевской женѣ* Кожина АЮБ II, 81. 1700 г. теща твоя вѣдова Марица *Ондрейновская жена* Никифоровича челом бьет Грамотки, 55. 2-я пол. XVII в.

пострижена бывшая моя крстьянка *Митрошинская женка* Грамотки, 88. 2-я пол. XVII в.

а что гдрь твоихъ денегъ есть на *Костянтиновской семье* и она ннеча вышла замуж Грамотки, 42. 1676 г.

Напомена. У последњемъ примеру именица *семья* има значење 'жена' (уп.: здравствуи гдрь мой братецъ Устин Леонтьевич и с *невѣстужикою маюю а с своєю семьею Василисаю Василевною и з дѣтками* ib., 70—71).

Уз синтагме типа *Ивановская жена* наводи се реч *вдова* и у примерима из литературе (исп.: Потѣбња 1968, 405; Чернецкий 1954, 7; Зинин 1969, 80—83; Фролова 1970, 88). У другимъ примерима збогъ недовољногъ контекста не може се утврдити да ли је реч о удовици, али ниједан пример немамо да се овако жена назива по имену живогъ мужа. Зато ми претпостављамо да је првобитно (а можда и једино) значење атрибутивнихъ синтагми типа *Ивановская жена* било 'жена покојногъ Ивана', док је синтагма са посесивнимъ придевомъ (*Иванова жена*) имала актуелно значење, нпр.:

Трифанъ въ городъ увезенъ и доперво одна *Трифанова жена* и она со страсти пропала Грамотки, 29.

Придеви типа *Ивановский* нису били карактеристични у функцији патронима. Потѣбња наводи само један пример (атрибут уз именицу *дочь*):

купилъ есми у Марьи у *Ивановские дочери* Курачева, а у *Гавриловские жены* (1550)

и закључује: „В случаяхъ кровного происхождения [...] -ьскъ кажется менѣе употребительно” (Потѣбња 1968, 405). Придеве наведеногъ типа у

функцији патронима не налази ни Фролова у споменицима североисточне Русије (Фролова 1970, 88). Ми ову појаву објашњавамо чињеницом што су патронимички суфикси *-иъ* и *-ѡна* били живи и продуктивни не само у староруском језику него и у руском језику XV—XVIII века, као и у савременом руском језику. Другачија је била судбина имена по мужу типа *Михаилова*. Она нестају из живе језичке употребе током XV века (в. Мароевич 1981, 117). Њих управо и смењују посесивне синтагме типа *Михаиловская жена*. Чињеница што су имена по мужу типа *Михаилова* имала сложену придевску деклинацију утицала је да се посесивни придеви на *-ов*, *-ев*, *-ин* преко суфикса *-sk-* лакше укључе у овај деклинациони тип који им иначе није био својствен.

Међусобни однос женских имена по оцу и имена по мужу види се у примеру:

Андрѣвская же жена Петровича Клешнева Ирина *Андрѣвна* Вкл. Ант., 18. 1600 г.

Синтагме типа *Ивановская жена* сачувале су своју продуктивност и у првим деценијама XVIII века: *Ивановская жена* Василјева сына Коробкина *вдова* Агафја Петрова дочь (овај и друге примере в. у: Зинин 1969, 80—83). Али већ крајем прве четвртине XVIII в. преовлађују синтагме са посесивним генитивом, нпр.: *Ивана* Иванова сына Олсуфьева *вдова* Пелагея Павлова дочь (*ib.*, 82—83). Интересантан је пример паралелне употребе:

подполковника Савелия Иванова сына Игнатъева *жена* вдова Анна Бремеева дочь продала *столоначальника Ивановской жене* Федорова сына Поливанова вдове Ульяне Петровой дочери двор в земляном городе подле двора *капитана Никифоровской жены* Федорова сына Ахманова вдовы Ирины Никитиной дочери (*ib.*, 80).

Све три удовице које се овде помињу наводе се са мужевим именом и називом мужева занимања. Док је у сва три случаја назив занимања у генитиву, лично име мужево је једном у облику посесивног генитива (кад је реч *жена* у номинативу), а двапут је придев на *-овский* од мужевог имена (кад је именица *жена* у зависном падежу). Ако се овај пример упореди са цитираним из 1658 г. (*аптекарева Андрѣвская женишка Иванова*), у коме је посесивни придев од назива занимања мужевог, придев на *-овsk-* од његовог личног имена, док је у генитиву мужев патроним, односно презиме, може се закључити да је посесивни генитив најпре заменио посесивне придеве од назива занимања, а затим истиснуо придеве типа *Ивановский*. Горњи пример показује да су се синтагме типа *Ивановская жена* дуже чувале у зависним падежима него у номинативу.

2.2.2. Придеви типа *Ивановский* су посведочени и као атрибути уз именице које означавају лице које се налази у неком социјалном или неком другом односу са субјектом посесивности:

се язъ Михайло Олферьевъ сынъ Оспачева, *Дружининской пасынокъ* (1571, Потембня 1968, 405)

князь Григорьевский человек (Фролова 1970⁵, 88).

вѣдомо тебѣ гдрю буди Стена Аникин ... на наемной лошади с Карповским извоциком ... в Нижней приехал Грамотки, 203. 1699 г.

2.2.3. Треће значење које су имали придеви на *-овский, -евский, -инский* од личних имена је значење имовине која је власништво лица од чијег је личног имена придев изведен:

дворъ Фоминский Ивановича (1410); *Федоровские деревни* Свибловы (1410); на *князь-Володимерской трети* Андреевича (1504); ко *князь Федоровскому жеребью* Рязанскаго (1504); дала есмь Пречистой Богородицы в домъ *деревню Ивановскую* Юрьева конюшего *Карповскую* (1448) — исп.: Потебня 1968, 404—406.

Последњи пример је интересантан тиме што се село ближе одређује по именима двојице бивших власника (уп.: се язъ Иванъ Юрьевич конюшей далъ есми ... земли что есмь купилъ у Петра Карповича, *ib.*, 405). По именима бивших власника одређује се имање и у примерима: *дворъ* безъ чети пустъ *Олуховской ветошниковъ*: и Олухъ умеръ въ 88-мъ году Новг. п. кн. I, 55. 1584 г. (Сл. РЯ XI—XVII вв. II, 123) *мѣсто* пусто тяглое *Тимохинское* ездаково: и Тимоха умеръ въ 77-мъ году Новг. п. кн. I, 114. 1584 г. (*ib.*, V, 40).

У примерима:

о приемѣ *Тимофеѣвскои винокурни* Грамотки, 198. 1699 г.

Тимофеѣвских винных *припасов* в приемѣ на винокурне *ib.*, 202

говори се о објекту и предметима којима је руковао Тимофеј Харитонов непосредно пре настанка писама.

Придеви типа *Ивановский* обилно су заступљени и у топонимији: *слоботки Михаилловския* Грамотки, 34; в *Ортемѣвѣском* поле *ib.*, 45; въ *селѣ Титовском* *ib.*, 55; вконецъ *села Борисовскаго* *ib.*, 72; проти пустошии *Петровскаго* *ib.*, 78; *пустош Ондрѣвскую* *ib.*, 83; *Абакумовскои волости* *ib.*, 109; *пожню Олферовскою* *ib.*, 112; *пожню Гнѣвошевскую* *ib.*; в *селѣ Алексѣвскомъ* *ib.*, 172; *села Семеновскаго* *ib.*, 176; в *селѣ Ивановском* *ib.*, 285; в *село Тимофеѣвское* *ib.*, 289; *села Стефановскаго* *ib.*, 293; в *село Григорьевское* *ib.*, 294; Петръ Салтыков челом бьет ... в вологоцкой моеи вотчинке в *слоботке Петровскои* *ib.*, 288. У последњем примеру топоним је вероватно настао према имену власника који и пише писмо.

Анализа придева изведених суфиксима *-ovsk-/evsk-* и *-insk-* од заједничких именица (типа *отцовский*) и од личних имена (типа *Ивановский*) показује да су ови придеви добили актуелно посесивно значење тек касније, а да су у почетку значили 'који је припадао лицу од чијег је имена изведен придев'. Овим ми објашњавамо и семантичку специфичност ових придева у руском језику XV—XVII века.

2.3. У индивидуалнопосесивном значењу налазимо придеве изведене суфиксом *-sk-* почев од XVI века:

вымѣнилъ два образа осмилистовые къ *игуменскому Георгиеву приѣзду* къ Москвѣ Кн. расх. Болд. м., 51. 1585—1589 гг.

- келья игуменская Кн. п. Моск. I, 55. XVI в.
 по *благословению игуменскому* Столов. обих. Волокол. м. к. XVI в.
 тотъ старецъ Архипъ продаетъ хлѣбъ, рожь и овесъ, тайно без
нашего игуменского совѣту АХУ III, 14. 1626 г. (явка игумена Иеремии
 на келаря Архипа)
 пан *повелению гетманскому* повинуеца (Охомуш 1961, 9)
 помогала нам *воеводская сноха* Ав. Ж. 1672—1673 гг. (цит. по: Шатер-
 никова 1940, 187)
 от Мосоллома, *воеводского тайного слуги* Юдифь, 189. 1674 г. (цит.
 по: Макарова 1952, 96)
 молити о здоровье его *царскомъ* и о царевниѣ Котош., 10. 1666—1667
 гг.; о приѣздѣ ихъ *боярскомъ* къ царю *ib.*, 29; о *посолском* приѣзде
 отписать *ib.*, 60 (цит. по: Ломтев 1956, 465—466).

Придеви на *-sk-* у XVII веку се налазе у синонимском односу са посесивним придевима: *место пономарево* и *пономарское*, *двор дьяконов* и *дьяконский* (в. Соколова 1955, 13). У истом значењу и у паралелној употреби срећемо посесивне придеве на *-ov*, *-ev*, *-in*, придеве на *-ovsk-* и *-sk-*:

у церкви *мѣсто игуменское*, да *мѣсто поповское*, да *мѣсто дьяконское*, да *мѣсто дьячково*, да *мѣсто пономарево*, да *мѣсто пономарничино* Кн. п. Рост., 28. 1631 г.

У XVIII веку односни придеви на *-sk-* у посесивном значењу савим су обична појава:

спроси *графскую карету*, и поѣзжай в Булевард С.-Меран 108 от *графского дому* никого не осталось кромѣ одной графины Геогр. 1719 218

дал мнѣ Бог ученичка, *боярскова сына* Фнв. Недор. 83

генерал . . . по указу *королевскому* и *гетманскому* паки назад идет Вед. 1 42

резиденция губернаторская Геогр. 1719 155.

У употреби су још и посесивни придеви од именица овог типа, чешће у посесивном значењу у ужем смислу:

околог *графова дома* сад великий Пут. Тлст. 1 202

поступки графовы подозрительны Хр. бес 1 59

в *бояриновой канторкѣ* Лук. Пуст. 178

его *гетманов генерал-адъютант* Док. 1742 253

я в *дом губернаторов* вошел Пут. Тлст. II 19 (сви примери из: Сл. РЯ XVIII в., рук.).

3. Употреба придева са суфиксима *-sk-*, *-ovsk-* и *-insk-* у руском књижевном језику од краја XVIII до почетка XX века прегледно је и

документовано обрађена у: Земская 1964, 296—306, 311—327. Њихова употреба у руском језику XX века није тако детаљно обрађивана, али на основу општих и неких специјалних радова о творби придева (исп.: Виноградов 1960, 340—542; Лопатин 1970, 189—191 и 1972, 81—86; Немченко 1973, 83—84, 94 и 1976, 27—29) може се закључити да у овој категорији није дошло до битних промена у поређењу са XIX веком.

3.1. У категорији *nomina appellativa* сложени суфикси *-ovsk-/-evsk-* и *-insk-* поред односног могу изражавати и посесивно значење:

на своей и *потовской лошады* (Земская 1964, 317); дочь смело вын-сла *отцовский взор* (ib.)

Из гроба слышу я *отцовский голос*; Бог наказал меня за то, что слабо / Я выполнил *отцовский долг*; я же ни за что не хочу более вмешиваться в управление или разорение *имения отцовского* (Сл. Пушкина III, 246, 952)

они вступили в брак очень рано — и очень давно тому назад, поселились в *дедовском* деревянном *доме* на краю города (Сл. СРЛЯ I, 601)

почему-то другие полки годами стоят в одном городе, а *отцовский* переводят и переводят, так что я жила и в Саратове, и в Перми, и в Симбирске (Каверин, 23)

он был *старинский сын* (Земская 1964, 318).

Ни придеви изведени суфиксом *-sk-* од заједничких именица нису Маркирани за изражавање посесивности. Њихово основно значење је Односно, али у зависности од контекста они могу изражавати припадност појединачном лицу:

И тщетно там пришлец унылый / Искал бы *гетманской могилы* (Сл. Пушкина I, 472)

в осколке зеркала, повешенного перед шофером, Римский видел то радостные *шоферские глаза*, то безумные свои (Булгаков, 575); уп. у истом значењу посесивни генитив: *лицо шофера* сразу перекопилось, лишь только он увидел пассажира (ib., 603).

Док се у руском језику XVI—XVIII века шири круг значења придева на *-ovsk-/-evsk-* и *-insk-* у категорији *nomina appellativa*, а суфикс *-sk-* развија посесивно значење (в. т. 2.1. и т. 2.3.), у руском језику XIX и XX века се запажају другачије тенденције развоја. Током XIX века „сфера функционирования прилагательных на *-ский*, обозначающих отношение к единичному лицу, сокращается”, „во второй половине XIX в. они уходят из официально-книжных и деловых стилей, уступая место родит. беспредложному” (Земская 1964, 317). У XX веку „сильно сокращается употребление прилагательных на *-ский*, *-овский*, *-инский* со значением отношения к роду лиц. Их место также занимает родит. беспредложный, упрощавшийся с этим значением и в языке XIX в.” (ib., 320).

3.2. У категорији поміна *propra* употреба придева на *-ovsk-/-evsk-* и *-insk-* у руском језику XIX и XX века битно се разликује од њихове употребе у језику XV—XVII и првих деценија XVIII века (в. т. 2.2.).

3.2.1. У XIX веку помоћу суфикса *-ovsk-/-evsk-* и *-insk-* од руских личних имена (мушких и женских) придеви се изводе веома ограничено: „только от имен известных лиц и для обозначения отношений, лежащих за пределами семейно-бытовой сферы” (Земская 1964, 311). Ограниченост употребе придева овог типа карактеристична је и за другу половину XVIII века:

великолѣпная *Петровская площадь*, набережная . . . — на сей то площади воздвигнуть монументъ Петру Первому, Государю мудрому, Великому Зрит. II 164 (Карт. РЯ XVIII в.)

Наводимо неколико примера из Пушкиновог језика:

при открытии *Александровской колонны* (Сл. Пушкина I, 34); государыня оправдала Ганибала и надела на него *Александровскую ленту* (ib.)

это знала Нат.[алья] Кир.[илловна] от прежних *елисаветинских фрейлин* (ib., 756)

свидетель *Екатерининского века*; принадлежит к числу замечательнейших лиц *Екатерининских времен*; Сей остальной из стаи славной / *Екатерининских орлов*; на другом месту у истом значењу имамо посесивни генитив: Под хладом старости угрюмо угасал / *Единый из седых орлов Екатерины* (ib., 756)

На *ленте Анненской* („лента ордена св. Анны”, ib., 42; у примеру је суфикс *-insk-* фонетски написан, уп. Гротово упутство да треба писати *Аннинский*, а не *Анненский* у: Грот 1870, 110).

У другој половини XIX века продуктивност придева овог типа постепено се смањује; најчешће се срећу у називима типа *Николаевская железная дорога*, *Маринское женское училище* и сл. (исп.: Земская 1964, 311, 314).

3.2.2. Помоћу суфикса *-ovsk-/-evsk-* и *-insk-* слободно се изводе придеви од страних и руских презимена која нису придевског порекла: *гоголевская поэзия*, *глинкинские вариации*, *бальмонттовские знакомые* (Земская 1954, 313); *шекспировский*, *гойевский*, *вердиевский*, *куинджиевский* (Лопатин 1970, 190—191); као и од страних личних имена (уколико је лице познатије по личном имену): *наполеоновская армия*, *гамлетовский вопрос* (Немченко 1973, 83). У првој половини XIX века среће се паралелна употреба придева овог типа и посесивних придева на *-ov-*, *-in-*, нпр.: призвание *Бэконовой школы* — реализм *бэконовской школы* (Земская 1964, 312—313). У Пушкиновом језику од имена митског келтског барда (*Оссиан*) у истом значењу су посведочени придеви на *-ov-* и *-ovsk-*:

что есть общего между однообразием *Оссиановских поэм* и трагедий; *поэмы Оссиановы* (Сл. Пушкина III, 161).

У XIX веку посесивни генитив истискује не само придеве на -оџ и -иџ него и придеве на -овск-/евск- и -инск-. Крајем XIX века између ових последњих придева и генитива успоставља се стилско диференцирање: „прилагателное тяготее к непринужденной речи, родит. пад. — к речи книжной” (Земская 1964, 314).

У делима XX века придеви типа *шекспировский* су продуктивна категорија:

Доказательство Канта . . . также неубедительно. И недаром Шиллер говорил, что *кантовские рассуждения* по этому вопросу могут удивлетворить только рабов, а Штраус просто смеялся над этим доказательством. (Булгаков, 429)

мне тоже очень нравится *врубелевский „Пан”* (Каверин, 50)

у тети был только один хороший *этнод, левитановский*, который она купила на посмертной выставке (ib., 115—116).

3.2.3. Од руских презимена која су по пореклу супстантивизирани посесивни придеви на -ов/-ев и -иџ граде се придеви помоћу суфикса -sk-. Овај тип придева посведочен је у другој половини XVIII века: за *татищевскую экспедицию* (1774); от злодейских *пугачевских покушений* (1774) — исп.: Земская 1964, 287.

У Пушкиновом језику придеви типа *пугачевский* представљени су бројним примерима:

во время *Пугачевского бунта*; просить . . . о высочайшем дозволении прочесть *Пугачевское дело*, находящееся в архиве; там строились уже *толпы пугачевские* около виселицы; бежали из *Пугачевского стана* (Сл. Пушкина III, 877)

кокетничаетъ со всем дипломатическим корпусом, да еще жалуется на свое *положение*, будто бы подобное *Нащокинскому* (ib. II, 755) он вступил в *Мамоновской полк* (ib., 539).

У XIX веку придеви на -sk- се паралелно употребљавају са посесивним генитивом презимена да би се крајем века ове две категорије стилски диференцирале (в. т. 3.2.2.).

У књижевном језику XX века овај тип придева је продуктиван. У истом значењу се среће и генитив, али његова употреба није ограничена на књишки стил:

и чем больше он повествовал, тем ярче перед финдиректором разворачивалась длиннейшая цепь *лихоевских хамств и безобразий* (Булгаков, 571)

дом называется „*Домом Грибоедова*” (Булгаков, 471); али: *грибоедовского дома* (ib., 472)

и он притворно испугался, что сейчас она исчезнет, как *пушкинская Людмила* (Каверин, 21); величественный старый платан по-прежнему стоит на набережной, опровергая *пушкинскую мысль* о „равнодушной” природе (ib., 195)

Лиза раскажывала Карновском о *Шукинској галереи* (ib., 122); у *Шукинском собранию* (ib., 214)

он находится в *больнице им. Боткина* (ib., 319); теперь, в *Боткинской*, ему казалось, что до него доносится весь грохот перестраивающейся Москвы (ib., 329); здания *Боткинской больницы* (ib., 332)

написан он [холст „Малярия в Порто-Веккио“] о малярии, конечно, но в *точечском понимании* этого слова: „люблю сей божий гнев . . .“ (ib., 295)

мы с Вардгесом Яковлевичем пошли в *домик Чехова* (ib., 249); ты не писал мне, что был в *чеховском домике* (ib.); почему я вспомнила этот разговор, Ялту, *чеховский домик?* (ib.)

наша *артель (гордеевская)* расписывает сейчас ресторан-кабаре в русском стиле (ib., 221); Константин Павлович . . . сердится на плоские *гордеевские шутки* (ib., 237); *репродукции Гордеева* еще не вышли из печати (ib., 249)

день был занят Сорбонной, переводом *статьи Аристархова*, которую тот оставил ему, уезжая (ib., 280); Константин Павлович заставил себя . . . перевести несколько страниц *аристарховской статьи* (ib., 281).

У последнем примеру посесивни генитив омогућава употребу заменице *тот* у зависној реченици.

Суфикс *-sk-* са презимена на *-ov* и *-in* преносио се на друга презимена (обично страна): *направление чисто байронское; бетховенские сонаты* (примери из: Земская 1964, 301). Земска истиче да је суфикс *-sk-* конкурисао суфиксу *-ovsk-* веома ограничено: „Он не сочетался с основами на звуки, дающие чередования перед суффиксом, присоединялся лишь к основам на некоторые твердые и мягкие согласные“ (ib., 300). Занимљиво је да Грот, расправљајући о томе да ли би у називу *Дельвиговское железно-дорожное училище* био правилнији облик *Дельвиговское*, закључује: „образование прилагат. имени *Дельвиговский* не противно законам образования языка, хотя и может быть причислено к разряду исключений“ (Грот 1870, 110). Грот сматра да се у придевима овог типа слог *-ov-* изоставља ради лакшег изговора (ib.). По нашем мишљему придеви типа *байронский*, паралелни придевима типа *байроновский*, настали су у XIX веку по аналогији са придевима на *-sk-* од презимена на *-ov* и *-in*, уз семантичку подршку придеба типа *капитанский* (у индивидуалнопосесивном значењу).

3.2.4. Презимена са сложенем придевском деklinацијом изводе придеве помоћу суфикса *-ovsk-* уколико и сама нису изведенице са суфиксом *-sk-*. Такви су придеви *толстовский* (од *Толстой*), *горьковский* (*Горький*), *буденновский* (*Буденный*) — исп.: Лопатин 1972, 81. Придеве овог типа налазимо у првој половини XIX века:

в *Полевоком собрании* я еще не уверен (Киреевский, 1833, цит. по: Булаховский 1954, 102).

Придев *полевовский* је изведен суфиксом *-ovsk-* од основе *полев-* презимена *Полевой*.

3.2.5. Презимена са сложеном придевском деκлинацијом изведена суфиксом *-sk-* (типа *Вознесенский*) немају у књижевном језику опште-прихваћених придевских облика. Општи процес адјективизације руских презимена није, међутим, ни њих мимоишао. Посведочена су два типа придевских облика од презимена на *-ский*.

С једне стране, сама презимена овог типа употребљавају се као придеви, тј. као конгруентни атрибути. Овакве придеве налазимо већ у првој половини XIX века:

пришли же мне Эду Баратынскую (Сл. Пушкина I, 62)

дикие хоры жуковских певчих (Никитенко, 1837, цит. по: Земская 1954, 287 нап.).

Посведочени су и у Толстојевом језику: чуждое *щербачков влятие* (овај и друге примере в. у: Земская 1954, 287 нап.). Овакву употребу презимена налазимо и у руском језику најновијег времена:

как отчетливо звучит здесь высокая блокозская традиция...

какое это все-таки свое, *вознесенское* (Земская 1958, 51)

журнал сразу засветился всеми красками „*маяковской сатиры*”, его неповторимого юмора (Лопатин 1972, 82)

уж очень она (роль) была сравнительно с шекспировским, *достоевским*, *островским*, чеховским *репертуаром* легковесна, мелодраматична (ib.).

С друге стране, од презимена типа *Вознесенский* срећу се ретки случајеви суфиксалне творбе придева: *Вознесенский* — *вознесенковский*, *Рождественский* — *рождественковский* и *рождественковский* (исп.: Земская 1958, 52 нап.):

возникают опасения, как бы этот обещающий молодой поэт не поддался „*вознесенковской*” *эквилибристике* словом (ib.).

Како су постали придеви наведених двају типова?

Може се претпоставити да су придеви типа *вознесенский* настали аналогично према презименима на *-ov* и *-in* у придевској употреби, нпр.: изучение *Ломоносовой грамматики*. У литератури се наводе бројни примери овакве употребе презимена на *-ov* и *-in* из друге половине XVIII и из XIX века (исп.: Шахматов 1925, 290; Белошапкина 1964, 135; Земская 1954, 287). Придевску употребу презимена Чернишов објашњава претварањем посесивног генитива у конгруентни атрибут: „Из родительных определительных падежей, означающих фамилии, образуются изредка такие словоупотребления, в которых родительный падеж переходит в самостоятельное определение: из *перо Ломоносова* имеем *пером Ломоносовым*, из *дочь Пафнутьева* в винительном падеже получаем *Пафнутьеву дочь*, из *дом Щербачкова* находим *Щербачкова дома*. Эти редкие употребления принадлежат собственно народному языку, а не литературному” (Чернышев 1970, 530). Употребу презимена на *-ov* и *-in* у

функцији посесивних придева Шахматов објашњава тежњом имена лица да изводе посесивне придеве (Шахматов 1925, 290). По нашем мишљењу оваква употреба презимена на *-ов* и *-ин* настала је пре него што је суфикс *-sk-* пренет на њих (пре настанка придева типа *пугачевский*), а условљена је следећим факторима: (1) од презимена типа *Иванов* и *Никитин* нису се могли изводити посесивни придеви; (2) мушка презимена постају конгруентна личним именима, затим презимена добијају посебне облике за женски род (*Федорова, Федоровой . . .*) и за множину (*Федоровы, Федоровых . . .*), чиме ова антропонимска категорија добија све облике посесивних придева осим облика *neutrum-a*; (3) у категорији *potina prorgia* презимена су у руском језику XVI — прва половина XVIII века била једина имена од којих се нису изводили посесивни придеви. У другој половини XVIII века у паралелној употреби налазимо два типа придева од презимена: из самой *шайки пугачевой* (1774); от злодейских *пугачевских покушений* (1774) — исп.: Земская 1964, 287. Земска правилно закључује да су придеви на *-sk-* истиснули током XIX века презимена у функцији посесивних придева (ib.).

Придеви типа *вознесенковский* су изведени суфиксом *-ovsk-* од основе презимена, као и придеви типа *горьк-овск-ий* (и не без утицаја ових последњих). Посведочени ликови ових придева настали су упрошћавањем сугласничке групе *nsk* → *nk* (*вознесенковский, рождественковский*), или синкопирањем суфиксалног елемента *-sk-* основе (*рождественковский*).

3.2.6. Придеви изведени суфиксима *-sk-*, *-ovsk-/evsk-* и *-insk-* од презимена имају два основна значења: посесивно и односно-квалитативно. У посесивном значењу најчешће се употребљавају у синтагми са именицом која значи производ духовне активности или стваралаштва (*бунинский рассказ, пастернаковские переводы*). Њихова употреба у синтагмама типа *колтаковская речь, колтаковское лицо* „характеризует речь сниженную, но находящуюся в пределах литературного языка” (Земская 1964, 316; уп. и: Белошапкова 1964, 142—143). У односно-квалитативном значењу њима се исказује особина која је слична типичној особини лица од чијег је презимена придев изведен, или која одликује стваралаштво тог лица:

кланяюсь и цалую ручку с *Ермоловской нежностью* Катерине Ивановне (Сл. Пушкина I, 757)

в *добролюбовском стиле*; в нем есть кое-что *ноздревское*; *байроновский жанр*; *гофмановские повести* византийских летописцев (сви примери из: Земская 1964, 315)

как отчетливо звучит здесь высокая *блоковская традиция* (Земская 1968, 51 нап.).

Често се придеви овог типа употребљавају у терминолошким изразима (код Пушкина: *придворная, сумароковская трагедия*, за разлику од народне трагедије, Сл. Пушкина IV, 428). Неке придевско-именичке синтагме постале су крилати изрази:

„*столыпинские галстуки*” душили страну (Крылатые слова, 582) их хотели представить фанерными успехами, *потемкинскими деревнями*, воздушными замками (ib., 487—489).

У српскохрватском језику придеви наведеног типа имају само односно-квалитативно значење, на шта је указао Белић: „*Наполеонские битвы* значи у руском *Наполеонове битке*, док у нашем језику може значити само: Наполеонове врсте, сличне Наполеоновим; *Сталинская конституция* значи у руском *Сталинов устав*, док би *Сталински устав* значео код нас „устав Сталинове врсте”, а не *Сталинов устав*” (Белић 1949, 181).

Остаје да одговоримо на питање како су се и зашто променили морфолошки услови употребе суфикса *-ovsk-/evsk-* и *-insk-* у категорији помина *proprĩa* у руском језику друге половине XVIII, XIX и XX века у поређењу са језиком XV—XVII и првих деценија XVIII века. Другим речима: како су придеви типа *иванов-ск-ий* (од презимена *Иванов*) заменили или истиснули придеве типа *Иван-овск-ий* (од личног имена *Иван*).

Придеви изведени суфиксом *-ovsk-/evsk-* и *-insk-* од личних имена били су продуктивна категорија у руском језику XV—XVII века, али са уским кругом значења (в. т. 2.2.). Ови придеви су се најчешће употребљавали у саставу сложених антропонима. Крајем XVII и почетком XVIII века њих истискује посесивни генитив зато што су други делови сложеног антропонима већ били у генитиву. Готов творбени модел се затим пренео на презимена, растављајући се деривационо на нов начин (*иванов-ск-* уместо *Иван-овск-*) и развивши, поред посесивног, и односно-квалитативно значење.

Београд

Радмил Маројевић

ИЗВОРИ

1. Податке о споменицима обухваћеним Картотском руског језика XI—XVII века (која укључује и низ споменика из XVIII века) и скраћенице извора в. у: *Словарь русского языка XI—XVII вв. Указатель источников*, М., 1975. Види и *Дополнения у: Словарь русского языка XI—XVII вв.*, т. V, 5—9. За примере из објављених томова Речника задржане су исте скраћенице, а у загради се указује на Речник (Сл. РЯ XI—XVII вв.).

Грађу смо непосредно узимали из следећих публикација:

Веселовский Оном. — С. Б. Веселовский. *Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища и фамилии*, М., 1974.

Грамотки — *Грамотки XVII — начала XVIII века*, М., 1969.

2. Скраћенице извора Картотеке руског језика XVIII века (Карт. РЯ XVIII в.) делимично су објављене у: *Словарь русского языка XVIII века. Проект*. Л., 1977, 143—144, 155—161. Део грађе смо узимали из рукописа *Словарь русского языка XVIII века*, што је у раду посебно назначено (Сл. РЯ XVIII в., рук.).

3. Примери за савремени руски језик узимани су:

а) из следећих речника:

Крылатые слова — Н. С. Ашукин и М. Г. Ашукина. *Крылатые слова. Литературные цитаты. Образные выражения*. Изд. 2-е. М., 1960.

Сл. Плшкина — *Словарь языка Пушкина*. I—IV + Приложения. М., 1956—1961.

Сл. СРЛЯ — *Словарь современного русского литературного языка*. I—XVII. М.-Л., 1950—1965.

б) из следећих књижевних дела:

Булгаков — М. Булгаков. *Белая гвардия. Театральный роман. Мастер и Маргарита*. М., 1973.

Каверин — В. Каверин. *Перед зеркалом*. М., 1972.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1949 — А. Белић. *Савремени српскохрватски књижевни језик*. II. *Наука о грађњу речи*. Београд, 1949.
- Белошапкова 1964 — В. А. Белошапкова. *Изменения в субстантивных словосочетаниях*. — Очерки по исторической грамматике русского литературного языка XIX века. 2. Изменения в системе словосочетаний. М., 1964, 128—220.
- Борковский 1949 — В. И. Борковский. *Синтаксис древнерусских грамот*. (*Простое предложение*). Львов, 1949.
- Brodowska-Honowska 1960 — М. Brodowska-Honowska. *Słowotwórstwo przymiotnika w języku staro-cerkiewno-słowiańskim*. Kraków—Wrocław—Warszawa, 1960.
- Булаховский 1954 — Л. А. Булаховский. *Русский литературный язык первой половины XIX века*. М., 1954.
- Вайан 1952 — А. Вайан. *Руководство по старославянскому языку*. Пер. с франц. В. В. Бородич. М., 1952.
- Виноградов 1960 — В. В. Виноградов. *Словообразование имен прилагательных*. — Грамматика русского языка. 1. Фонетика и морфология. М., 1960, 325—365.
- Грот 1870 — Я. Гротъ. *Извлечение из протоколов заседаний Академии. Историко-филологическое отделение*. [Законы образования прилагательных от собственных именъ]. — Записки имп. Академии наукъ. 18. 1. СПб., 1870, 109—110.
- Земская 1964 — Е. А. Земская. *Изменения в системе словообразования прилагательных*. — Очерки по исторической грамматике русского литературного языка XIX века. 4. Изменения в словообразовании и формах существительного и прилагательного. М., 1964, 277—555.
- Земская 1968 — Е. А. Земская. *Изменения в морфологической структуре производного слова*. — Русский язык и советское общество. Словообразование современного русского литературного языка. М., 1968, 24—65.
- Зинин 1969 — С. И. Зинин. *Структура русских антропонимов XVIII века (на материале актовых книг г. Москвы)*. — Ономастика. М., 1969, 79—83.
- Ломтев 1956 — Т. П. Ломтев. *Очерки по историческому синтаксису русского языка*. М., 1956.
- Лопатин 1970 — В. В. Лопатин. *Словообразование имен прилагательных*. — Грамматика современного русского литературного языка. М., 1970, 177—229.
- Лопатин 1972 — В. В. Лопатин. „*Маяковская сатира*” и „*Достоевский репертуар*”. — Русская речь, 1972, 4, 81—86.

- Макарова 1952 — С. Я. Макарова. *Выражение принадлежности в русском языке XI—XVII вв.* Кандидатская диссертация. М., 1952.
- Маројевић 1979 — Р. Маројевић. *Посесивне категорије у руском језику (у своме историјском развоју и данас)*. Докторска дисертација. Београд, 1979.
- Маросевич 1981 — Р. Маросевич. *Опозиция определенных и неопределенных форм притяжательных прилагательных. (К вопросу о природе имен типа Възволожа в древнерусском языке)*. — Вопросы языкознания, 1981, 5, 106—118.
- Мейе 1951 — А. Мейе. *Общеславянский язык*. Пер. со 2-го франц. изд., просмотр. и доп. в сотрудничестве с А. Вайаном. Пер. и примеч. П. С. Кузнецова. М., 1961.
- Немченко 1973 — В. Н. Немченко. *Словообразовательная структура имен прилагательных в современном русском языке*. Горький, 1973.
- Немченко 1976 — В. Н. Немченко. *Словообразовательная структура отсубстантивных суффиксальных имен прилагательных в современном русском языке*. АДД. М., 1976.
- Охомуш 1961 — Е. А. Охомуш. *Словообразование прилагательных в русском языке, XVI и XVII вв. (На материале ист. повестей „Казанское царство“ и „О смутном времени“)*. АКД. М., 1961.
- Потебня 1968 — А. А. Потебня. *Из записок по русской грамматике. 3. Об изменении значения и заменах существительного*. М., 1968.
- Соколова 1965 — А. К. Соколова. *Словообразование прилагательных в XVII веке. (По данным старой южновеликорусской письменности)*. АКД. Воронеж, 1965.
- Фролова 1970 — С. В. Фролова. *Лично-притяжательные прилагательные на -овский, -евский, -инский в истории русского языка*. — Русский язык, его изучение в высшей, и средней школе. Материалы XIII зональной конференции языковедов Среднего и Нижнего Поволжья. Краткие доклады. Астрахань, 1970, 86—88.
- Чернецкий 1954 — В. К. Чернецкий. *Грамматические средства выражения принадлежности в русском литературном языке конца XVII — первой трети XVIII в.* АКД. Одесса, 1954.
- Чернышев 1970 — В. И. Чернышев. *Избранные труды*. М., 1970, 1, 443—641.
- Шатерникова 1940 — Л. Н. Шатерникова. *Из истории синтаксической роли относительного прилагательного*. — Уч. зап. Вологодского пед. ин-та, 1940, 1, 176—205.
- Шахматов 1925 — А. А. Шахматов. *Синтаксис русского языка. 1. Учение о предложении и словосочетаниях*. Л., 1925.

Резюме

Радмило Маројевић

СУФФИКС -SK- В ПОССЕССИВНОЙ ФУНКЦИИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ (ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ)

В древнерусском языке (как и в старославянском) прилагательные, образованные с помощью суф. -ьскъ от существительных —наименований лиц или животных, имели относительное значение и значение родовой принадлежности. Прилагательными на -ьскъ заменяется имя существительное в форме род. п. мн. ч., если оно не сопровождается местоимением, прилагательным или приложением.

В старорусском языке XV—XVIII вв. суффиксы индивидуальной принадлежности *-ов/-ев* и *-ин* вытесняются беспредложным род. падежом, род. падежом с предлогом *у* и суфф. *-ск-*. В данный период зафиксированы многочисленные примеры прилагательных на *-ск-* в значении индивидуальной принадлежности: 1) в составе сложных суфф. *-овск-/евск-*, *-инск-*, *-еньск-* в категории *nomina appellativa*: *отц-овский*, *дѣд-овский*, *дяд-инский*, *сестр-инский*, *владыч-еньский* и др.; 2) в составе сложных суфф. *-овск-/евск-* и *-инск-* в категории *nomina propria*; прилагательные при этом выступают как определение при имени существительном со значением жены, имени или лица, находящегося в зависимом положении по отношению к субъекту possessивности; 3) самостоятельно — в категории *nomina appellativa*: *игумен-ский*, *воевод-ский* и др.

Анализ прилагательных, образованных с помощью суфф. *-овск-/евск-* и *-инск-* от нарицательных (тип *отц-овский*) и собственных (тип *Иван-овский*) имен существительных, в русских письменных памятниках показывает, что прилагательные двух названных типов имели в начале значение 'принадлежавший отцу/принадлежавший Ивану', 'унаследованный от отца/унаследованный от Ивана'. Актуальное possessивное значение 'принадлежащий отцу/принадлежащий Ивану' эти образования приобрели позже.

Употребление прилагательных на *-овск-/евск-*, *-инск-*, *-ск-* в категории *nomina propria* в русском языке XIX—XX вв. существенно отличается от их употребления в языке XV—XVII вв.: 1) от русских личных имен прил. образуются ограниченно — только от имен известных лиц: *петр-овский*; 2) от русских и иностранных фамилий неадъективного происхождения прил. образуются свободно: *гогол-евский*, *шекспир-овский*; 3) от русских фамилий на *-ов/-ев* и *-ин* прил. образуются с помощью суфф. *-ск-*: *йуїачев-ский*; 4) фамилии с адъективным склонением типа *Толстой* образуют прил. с помощью суфф. *-овск-*: *толст-овский*; 5) от фамилий с адъективным склонением типа *Вознесенский*, образованных с помощью суфф. *-ск-*, нет общеупотребительных адъективных притяжательных форм: они или сами служат согласованным определением (прил. типа *вознесенский*) или образуют прил. с помощью суфф. *-овск-*, при чем происходит упрощение группы согласных *нск* > *нк* (прил. типа *вознесенк-овский*) или синкопирование суфф. *-ск-* мотивирующей основы (прил. типа *рождествен-овский*).